

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันเศรษฐกิจโลกได้มีการขับเคลื่อนไปด้วยภาคธุรกิจต่าง ๆ อาทิ ภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม ภาคบริการ เป็นต้น โดยแต่ละประเทศต่างก็มีสัดส่วนการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรมและภาคบริการแตกต่างกันไปตามความเชี่ยวชาญและทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศนั้น ๆ แต่เป้าหมายที่คล้ายคลึงกันของทุกประเทศคือการผลิตสินค้าออกมาขายในตลาดโลก เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับประเทศของตนเองอย่างสูงสุด

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยังมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศจะขยายตัวขึ้นมากกว่าอดีต และแรงงานในภาคการเกษตรได้เคลื่อนย้ายไปอยู่ในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม จำนวนของประชากรชาวไทยที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรนี้ก็มีจำนวนมาก ดังนั้นในปัจจุบันประเทศไทยจึงยังคงต้องมุ่งเน้นการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตรกรรมที่มีคุณภาพไปสู่ท้องตลาดโลก เพื่อสร้างรายได้หลักให้แก่ประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามกับบทบาทความสำคัญของเกษตรกรที่มีต่อเศรษฐกิจของประเทศ การดำรงชีวิตของเกษตรกรไทยในปัจจุบันยังต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหากรรมสิทธิ์ในที่ดิน ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนและหนี้สินของเกษตรกร ปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างและการดำเนินงานทางการตลาด ปัญหาถูกเอารัดเอาเปรียบทางด้านผลผลิตของเกษตรกร ปัญหาการขาดแคลนเครื่องมืออุปกรณ์การเกษตรที่ทันสมัยที่จะช่วยเพิ่มผลผลิต ปัญหาด้านความรู้ความเข้าใจในการเกษตรแผนใหม่และด้านการธุรกิจค้า จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาปรับปรุงความรู้ อาชีพและรายได้ เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับเกษตรกร อย่างไรก็ตามเกษตรกรไทยที่อยู่ในชนบทห่างไกลแต่ละรายเป็นเพียงผู้ประกอบการรายย่อยที่ไม่มีอำนาจต่อรอง หรือแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เพียงลำพัง จึงมีการรวมกลุ่มกันในรูปของสหกรณ์เพื่อสร้างพลังและความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรในการเจรจาต่อรองหรือดำเนินการทางธุรกิจ ซึ่งรูปแบบของสหกรณ์นี้เป็นแนวทางหลักในการช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม

แนวทางการรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์การเกษตรที่ก่อให้เกิดพลังและความเข้มแข็งในการดำเนินงานทางธุรกิจ ซึ่งเป็นหนทางแก้ไขปัญหามีไว้ซึ่งเพียงการแก้ปัญหาเพียงในกลุ่มเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปถึงภาพรวมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น การจัดตั้งสหกรณ์สหกรณ์การเกษตรในประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งสหกรณ์การเกษตรนี้

ได้มีรากฐานและการบริหารจัดการที่ดีและเข้มแข็ง จึงส่งผลให้ประเทศเกาหลีได้รอดพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกในช่วงปี พ.ศ. 2540 เนื่องจากสหกรณ์การเกษตรได้เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากที่สุด จึงกล่าวได้ว่าสหกรณ์ประเภทนี้เป็นจุดเด่นของขบวนการสหกรณ์ในประเทศเกาหลีได้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2551, หน้า 632)

สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ. 2553 มีจำนวนสหกรณ์ทุกประเภททั้งสิ้น 7,723 สหกรณ์ โดยมีสหกรณ์เกษตรจำนวน 4,337 สหกรณ์ สหกรณ์ประมง 103 สหกรณ์ สหกรณ์นิคม 96 สหกรณ์ มีสมาชิกในภาคการเกษตรทั้งสิ้น 6,172,845 คน แบ่งเป็นสมาชิกสหกรณ์ประมง 15,018 คน สมาชิกสหกรณ์นิคม 189,469 คน และเป็นสมาชิกสหกรณ์เกษตรจำนวน 5,968,358 คน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1 (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2553)

ตารางที่ 1 จำนวนสมาชิกสหกรณ์แยกตามประเภท

ประเภทสหกรณ์	จำนวนสหกรณ์ (ไม่รวมชุมนุม)	จำนวนสมาชิก (หน่วย: คน)	สัดส่วน (คน/ 1 สหกรณ์)
สหกรณ์การเกษตร (Agricultural Cooperatives)	4,337	5,968,358	1,587
สหกรณ์ประมง (Fisheries Cooperatives)	103	15,018	179
สหกรณ์นิคม (Land Settlement Cooperatives)	96	189,469	2,082
รวมสหกรณ์ภาคการเกษตรทั้งสิ้น (Agricultural Cooperative Group)	4,536	6,172,845	1,568

มีการคาดการณ์แนวโน้มเศรษฐกิจของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 ว่าจะมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และการปรับตัวของราคาสินค้าทางการเกษตรจะเพิ่มแรงกดดันต่ออัตราเงินเฟ้อในประเทศไทย และคาดว่าจะมีการปรับอัตราอ้างอิงของธนาคารแห่งประเทศไทยขึ้นอีก อีกทั้งยังคงมีเงินลงทุนจากต่างประเทศไหลเข้ามาลงทุนในภูมิภาคเอเชีย จึงทำให้ค่าเงินในปีนี้มีแนวโน้มจะแข็งค่าขึ้นอีกเล็กน้อย ในภาคสหกรณ์ที่หลายคนเห็นว่าไม่ได้รับผลกระทบมากนัก แต่จริง ๆ แล้วภาคสหกรณ์ก็ไม่ต่างจากภาคธุรกิจอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งภาคการเกษตร ภาคการเงิน ร้านค้าและบริการ ซึ่งล้วนแต่มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโลกและไทยในฐานะเศรษฐกิจรากฐานของประเทศ

ที่มีสมาชิกมากกว่า 11 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.42 ของประชากรทั้งประเทศ ในส่วนภาวะเศรษฐกิจสหกรณ์ภาคการเกษตร ประกอบด้วย 3 ประเภทสหกรณ์ คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ประมง และสหกรณ์นิคม มีสมาชิกรวมกว่า 6 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 9.40 ของประชากรทั้งประเทศ ดำเนินธุรกิจภายใต้ทุนดำเนินการ 1.40 แสนล้านบาท บริหารจัดการ 5 ธุรกิจหลักให้บริการสร้างมูลค่าธุรกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.85 และทำกำไรสุทธิได้ทุกประเภทสหกรณ์เพิ่มขึ้นร้อยละ 10.57 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2552 สหกรณ์ภาคการเกษตรดำเนินธุรกิจตามวัตถุประสงค์หลักที่กำหนดไว้แบบอเนกประสงค์มี 5 ด้าน ได้แก่ รับฝากเงิน ให้สินเชื่อ จัดหาสินค้ามาจำหน่าย รวบรวมผลิตผล/แปรรูป และให้บริการ ปี พ.ศ. 2553 มีมูลค่าธุรกิจรวมทั้งสิ้น 2.34 แสนล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 15.83 ของมูลค่าธุรกิจรวมภาคสหกรณ์ไทยทั้งประเทศ ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.85 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2552 ในรอบ 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2551-2553) ธุรกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นต่อเนื่องทุกปี จาก 1.86 แสนล้านบาท ในปี พ.ศ. 2551 เป็น 2.34 แสนล้านบาท ในปี พ.ศ. 2553 แนวโน้มปี พ.ศ. 2554 คาดว่าจะขยายตัวเพิ่มขึ้นต่อเนื่องร้อยละ 15.68 เป็น 2.71 แสนล้านบาท

สำหรับสถานการณ์ทางการเงินของสหกรณ์ภาคการเกษตร ความเพียงพอของเงินทุนต่อความเสี่ยง โดยทุนดำเนินงาน 1.40 แสนล้านบาท ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.53 เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2552 เป็นทุนของสหกรณ์ร้อยละ 33.58 เงินรับฝากร้อยละ 36.02 อีกร้อยละ 30.40 เป็นเงินกู้ยืมจากภายนอกและอื่น ๆ ทุนของสหกรณ์สามารถรองรับหนี้ภายนอกได้ถึง 1.35 เท่า จึงเพียงพอต่อการดำเนินงานและไม่เสี่ยงต่อการลงทุน รอบ 3 ปีที่ผ่านมา (ปี พ.ศ. 2551-2553) ทุนดำเนินการขยายตัวเพิ่มขึ้น 2.83 หมื่นล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 25.24 จาก 1.12 แสนล้านบาท ในปี พ.ศ. 2551 เป็น 1.40 แสนล้านบาท ในปี พ.ศ. 2553 และคาดว่า ในปี พ.ศ. 2554 จะเพิ่มขึ้นร้อยละ 11.12

ส่วนความสามารถในการทำกำไรอยู่ในอัตราร้อยละ 2.85 กว่า 4 พันล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 2.80 ของรายได้ทั้งสิ้น มีเพียง 912 แห่ง ประสบการขาดทุน 490.49 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 0.33 ของรายได้ทั้งสิ้น รอบ 3 ปี (ปี พ.ศ. 2551-2553) กำไรสุทธิเพิ่มขึ้นกว่า 1.50 พันล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 57.25 จาก 2.62 พันล้านบาท ในปี พ.ศ. 2551 เป็น 4.12 พันล้านบาท ในปี พ.ศ. 2553 และคาดว่า ในปี พ.ศ. 2554 จะเพิ่มขึ้นร้อยละ 24.38 จะเห็นได้ว่าภาวะเศรษฐกิจทางการเงินของสหกรณ์ภาคการเกษตร ปี พ.ศ. 2553 โดยรวมประสบผลสำเร็จมีกำไรทุกประเภทสหกรณ์ สถานการณ์การเงิน การลงทุน และธุรกิจขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกด้าน เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2552 ดังนั้นแนวโน้มเศรษฐกิจสหกรณ์ภาคการเกษตรในปี พ.ศ. 2554 คาดว่าธุรกิจสหกรณ์จะยังคงเดินหน้าต่อไปด้วยดีอย่างต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2553 โดยมูลค่าธุรกิจจะขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 15.68 คิดเป็นมูลค่า 2.71 แสนล้านบาท (ธุรกิจสหกรณ์การเกษตรขยายตัว, 2554)

ภาพรวมเศรษฐกิจของประเทศไทยส่วนหนึ่งมาจากภาคการเกษตร มีจำนวนสหกรณ์เกษตรและสมาชิกสหกรณ์เกษตรจำนวนมาก แต่ทว่าสหกรณ์ภาคการเกษตรยังมีผลประกอบการดำเนินธุรกิจด้อยกว่าสหกรณ์บางประเภทที่มีจำนวนสหกรณ์น้อยกว่า อาทิ สหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 1,133 สหกรณ์ มีสินทรัพย์รวมกว่า 6 แสนล้านบาท (กว่าครึ่งเป็นส่วนกองทุน) เทียบเคียงได้กับธนาคารออมสินที่มีสินทรัพย์รวม 6.8 แสนล้านบาท ในขณะที่ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์นั้นมิถุนายนสูงกว่า 2 หมื่นล้านบาท ซึ่งมีมูลค่ามากกว่าธนาคารออมสินถึงร่วม ๆ หมื่นล้านบาท ซึ่งสหกรณ์ประเภทนี้มีความสำคัญต่อระบบสถาบันการเงินของไทยในระดับมหภาคด้วย (ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์, 2550) แต่ในขณะที่เดียวกันสหกรณ์เกษตรแม้จะมีผลประกอบการที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังคงไม่สามารถเทียบเคียงสหกรณ์ประเภทอื่นได้

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการจัดการสหกรณ์การเกษตร แม้ว่าประเทศไทยทำการเกษตรกันอยู่ทั่วทุกภูมิภาคในประเทศ โดยทำการเกษตรที่แตกต่างกันไปตามทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ และมีสหกรณ์เกษตรมีอยู่เป็นจำนวนมากในแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย แต่ก็มีได้ประสบความสำเร็จผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์ทุกแห่ง โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งอุตสาหกรรม แหล่งท่องเที่ยว และเมืองท่าทางการค้าที่สำคัญ แต่ภาคการเกษตรก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ ซึ่งมีสหกรณ์ภาคการเกษตรทั้งสิ้น 21 แห่ง (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดชลบุรี, 2554) ทั้งที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์และไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์ โดยยึดหลักเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์เป็นตัวชี้วัด จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิจัยการจัดการสหกรณ์การเกษตรที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์และสหกรณ์การเกษตรที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์ เพื่อศึกษาถึงวิธีการและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการจัดการ การศึกษาวิจัยนี้เพื่อมุ่งเน้นการศึกษาพัฒนาและยกระดับสหกรณ์เกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรีให้สูงขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการของสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดการของสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางที่ควรจะเป็นในการจัดการสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัด

ชลบุรี

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดการสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี และเพื่อพัฒนาแนวทางที่ควรจะเป็นในการจัดการสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 ทรัพยากรในการจัดการ ประกอบด้วย คน (Men) งบประมาณ (Money) วัสดุ อุปกรณ์ (Materials) และการจัดการ (Information and Technology)

1.2 การดำเนินงานธุรกิจของสหกรณ์ ประกอบด้วย การจัดหาทุน (Proving Fund) การให้สินเชื่อ (Credit) การหาสินค้ามาจำหน่าย (Marketing) การรวบรวมผลผลิต (Collecting) การแปรรูป (Processing) การบริการและปรับปรุงที่ดิน (Services and Land Improvement) การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Promotion)

1.3 ปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานธุรกิจของสหกรณ์

1.3.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ คุณลักษณะของสมาชิก คุณลักษณะของพนักงาน และ ลูกจ้างสหกรณ์ คุณลักษณะของคณะกรรมการดำเนินงาน

1.3.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนของรัฐและท้องถิ่น การจัดการด้านการตลาด การสนับสนุนของสถาบันการเงิน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาวิจัยสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่ จังหวัดชลบุรี

3. ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษาวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ทำการวิจัยการจัดการสหกรณ์ ในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี ในช่วงระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2554-เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2555

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องดังนี้

สหกรณ์การเกษตร หมายถึง องค์การที่กลุ่มเกษตรกรร่วมกันจัดตั้งขึ้นอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี

สมาชิกสหกรณ์ หมายถึง สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี

การจัดการสหกรณ์การเกษตร หมายถึง วิธีการและกระบวนการทำงานของสหกรณ์ต่าง ๆ ในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรีให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ

ทรัพยากรการบริหาร หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ

ทรัพยากรบุคคล หมายถึง พนักงาน ลูกจ้าง และสมาชิกของสหกรณ์การเกษตร

งบประมาณ หมายถึง สินทรัพย์และทุนในการดำเนินงานจัดการสหกรณ์การเกษตร

วัสดุอุปกรณ์ หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำเนินงานจัดการสหกรณ์การเกษตร

การจัดการของสหกรณ์ หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการดำเนินงานธุรกิจของสหกรณ์การเกษตร แบ่งเป็น การจัดหาทุน การให้สินเชื่อ การหาสินค้ามาจำหน่าย การรวบรวมผลผลิต การแปรรูป การบริการและปรับปรุงที่ดิน และการส่งเสริมการเกษตร

การจัดหาทุน หมายถึง การจัดหาสินทรัพย์หรือเงินทุนจากแหล่งต่าง ๆ ของสหกรณ์การเกษตร

การให้สินเชื่อ หมายถึง การดำเนินธุรกิจการให้เงินกู้แก่สมาชิกและการรับฝากเงินจากสมาชิกสหกรณ์การเกษตร

การหาสินค้ามาจำหน่าย หมายถึง การจัดหาสิ่งของที่จำเป็นมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก

การรวบรวมผลผลิต หมายถึง การรวบรวมผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของสมาชิกที่ผลิตได้นำมาจำหน่ายเพื่อให้ได้ราคาดี

การแปรรูป หมายถึง การรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของสมาชิกมาทำการแปรรูปก่อนนำออกจำหน่าย

การบริการและปรับปรุงที่ดิน หมายถึง การช่วยเหลือสมาชิกในการเพิ่มผลผลิตให้แก่สมาชิก รวมถึงการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิกในการที่จะได้ผลผลิตตอบแทนที่แน่นอน

การส่งเสริมการเกษตร หมายถึง การช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่สมาชิกสหกรณ์ในการประกอบการผลิตทางการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพโดยประหยัดค่าใช้จ่ายในการประกอบการเกษตรมากที่สุด

ปัจจัยสนับสนุนการจัดการของสหกรณ์ หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการจัดการปัจจัยสนับสนุนด้านการดำเนินงานธุรกิจของสหกรณ์ แบ่งเป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ ด้านคุณลักษณะของสมาชิก ด้านคุณลักษณะของพนักงานและลูกจ้างสหกรณ์ ด้านคุณลักษณะของคณะกรรมการดำเนินงาน และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ด้านการสนับสนุนของรัฐและท้องถิ่น ด้านการจัดการด้านการตลาด ด้านการสนับสนุนของสถาบันการเงิน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงการจัดการของสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี
2. ทราบถึงปัจจัยสนับสนุนการจัดการของสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรี
3. สามารถนำผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการของสหกรณ์การเกษตรอื่นๆ ต่อไป

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University